

JYX

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Huovinen, Terhi; Pikkupeura, Vilma; Lindeman, Anni

Title: Liikunnanopetuksessa paikalla, poissa, suorittaa itsenäisesti, vapautettu

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © 2024 Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Huovinen, T., Pikkupeura, V., & Lindeman, A. (2024). Liikunnanopetuksessa paikalla, poissa, suorittaa itsenäisesti, vapautettu. *Liito : Liikunnan ja terveystiedon opettaja*, 28(1), 9-11.

Liikunnalla opetuksessa paikalla, poissa, suorittaa itsenäisesti, vapautettu

Kirjoittajat: Terhi Huovinen,
Vilma Pikkupeura & Anni Lindeman

Liikuntatunneille osallistumattomien oppilaiden määrästä ei ole olemassa tutkittua tietoa. Kuitenkin useimmat opettajat tietävät oppilaita, jotka ovat joko kokonaan poissa tunneilta tai sitten istuvat sivussa osallistumatta opetukseen. Mitä näiden oppilaiden kanssa pitäisi tehdä ja miten oppimisen tukijärjestää?

Suomessa ei ole tilastoitua tietoa siitä, kuinka moni oppilas on syystä tai toisesta vapautettu kokonaan peruskoulun liikunnanopetuksesta. Meillä kirjoittajilla on kuitenkin runsaasti aivan tuorettakin epävirallista tietoa siitä, että moni tukea tarvitseva, toimintakyvyltään erilainen liikkuja, on niin sanotusti "eriytetty" eli ohjattu kävelemään tai kelaamaan itsenäisesti lenkille tai istumaan salin reunalle. Usein olemme kuulleet myös tapauksista, joissa oppilas ei tule lainkaan tunneille, vaan suorittaa liikunnan itsenäisesti päiväkirjalla. Kokemuksia on myös siitä, että näin on saatettu suorittaa koko peruskoulun yläluokkien liikunnan oppimäärä.

Joissakin tapauksissa tällaisesta "eriyttämisestä" on tehty virallinen hallintopäätös joko perusopetuslain 18§ mukaisesti tai oppilas on siirretty erityisen tuen piiriin yksilöllistetyllä oppimäärällä. Näissä tapauksissa oppilaan opetuksen toteutta-

misesta on sovittu asianmukaisesti oppimissuunnitelmassa tai hojksissa.

Valitettavan usein olemme kuitenkin kuulleet tilanteesta, jossa oppilasta ei ole otettu virallisesti minkäänlaisen tuen piiriin, vaikka hän on käytännössä ollut syrjässä opetuksesta. Perusopetuslain mukaisesti tukea oppimiseen on kuitenkin tarjottava välittömästi, kun tuen tarve havaitaan. Opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan "opetuksen ja tuen järjestämisen lähtökohtana ovat sekä opetusryhmän että kunkin oppilaan vahvuudet ja oppimis- ja kehitystarpeet. Oppimisen ja koulunkäynnin tukeminen merkitsee yhteisöllisiä ja oppimisympäristöön liittyviä ratkaisuja sekä oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista."

Tunnista haasteet ja puutu osallistumattomuuteen

Oppilaalla voi olla monenlaisia syitä siihen, miksi liikuntatunneille osallistuminen on haastavaa ja edellä kuvattuihin ratkaisuihin on päädytty. Usein kyseessä ovat oppilaan fyysiseen tai psyykkiseen terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät tekijät. Liikuntatunneilta poissaolojen taustalla saattavat olla myös oppilaan elämäntilanteeseen liittyvät haasteet, jotka näkyvät myös muualla oppilaan koulunkäynnissä.

Usein koulusta poissa olevilla nuorilla on enemmän mielenterveyden ongelmia kuin niillä, joilla poissaolot eivät ole ongelma. Masennus, ahdistuneisuus ja käytöshäiriöt heikentävät kognitiivisia ja sosiaalisia taitoja sekä motivaatiota opiskeluun. Tutkimuksissa on myös havaittu, että koulukiusaamiseen osalliset nuoret, niin kiusaajat kuin uhrit, ovat alttiimpia mielenterveyden häiriöille kuin muut.

Oppimisvaikeudet ja koulussa tapahtuvat asiat voivat vaarantaa nuorten mielen-

Tukea liikuntaan on tarjottava, kun

- oppilas ei saavuta liikunnan opetuksen tavoitteita
- oppilaalla on vaikea osallistua opetukseen
- ryhmän työskentelyilmapiiri on huono
- oppilaan toimintakyky on uhka oppilaan hyvinvoinnille
- liikunnan oppimisympäristö on oppilaalle esteellinen
- jostakin muusta opettajan havaitsemasta tai oppilaan esille tuomasta oppimisen esteestä johtuen

terveyden. Toveripiirin hyljeksiminen on erityisen huolestuttava merkki nuoruusiässä. Myös luokkakoko, työskentelyilmapiiri ja muut rakenteelliset tekijät voivat joko tukea tai haitata nuorten osallistumista opetukseen.

Jos oppilaalla on liikunnanopetukseen osallistumisen haasteita, opettajan tulee selvittää mahdollisimman nopeasti, mistä on kysymys. Pen sopusopetuslain 35§ mukaisesti oppilaan tulee osallistua opetukseen, ellei häntä ole perustellusta syystä tilapäisesti vapautettu. Jos oppilas on poissa kokonaan tunneilta tai ei osallistu tavoitteen mukaiseen toimintaan, ensimmäisenä tulee varata aikaa oppilaan kanssa keskusteluun. Yhteydenotto huoltajiin on myös hyvä tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Jos oppilaan ja huoltajien kanssa keskustellessa selviää asioita, joita liikuntatuntien käytänteissä ja pedagogiikassa voisi muuttaa, oppilaan opetuksessa otetaan käyt-

töön yleinen tuki. Tarvittaessa yleisestä tuestakin voidaan tehdä kirjaukset oppilaan oppimissuunnitelmaan.

Mikäli taustalla on kiusaamista tai muita ryhmän työskentelyilmapiiriin liittyviä haasteita, yhteistyö erityisopettajan, kuraattorin ja koulupsykologin kanssa on paikallaan. Myös oppimisen vaikeuksien tunnistamisessa ja mielenterveyden tukemisessa moniammatillista tukea tarvitaan; pelkkä tuki liikunnanopetuksessa ei muuta oppilaan tilannetta, jos juurisyy osallistumattomuuden taustalla ohitetaan.

Kuluneen lukuvuoden alussa koulut velvoitettiin puuttumaan oppilaiden poissaoloihin entistä systemaattisemmin. Useimmissa kunnissa onkin otettu käyttöön poissaoloihin puuttumisen malli, jossa kuvataan toimenpiteet oppilaan poissaoloihin puuttumiseksi. Mallissa edetään portaittain kasvatuskeskustelun ja oppilashuollon toimien kautta sosiaalihuollon toimiin ja tarvittaessa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Paikalla, mutta osallistumatta

Koulu on iso osa oppilaiden arkea ja se myös vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisen kuvan oppilas muodostaa itsestään, kyvyistään ja mahdollisuuksistaan. Liikunta on kehollinen ja toiminnallinen oppiaine, jolla on valtavat mahdollisuudet joko tukea ja edistää yksilön minäkuvaa tai kaventaa ja latistaa käsitystä omista kyvyistä ja pärjäämisestä. Usein sivuun vetäytymisen taustalla onkin oppilaan epävarmuus omasta kehostaan ja osaamisestaan.

Tällaisissa tapauksissa tärkein keino tukea osallistumista on pyrkiä kaikin tavoin vahvistamaan oppilaan käsitystä itsestään liikunnan oppijana. Tärkeää on antaa oppilaille myönteistä palautetta kaikesta, mistä vaan suinkin pystyy ja pyrkiä suunnittelemaan tunneille tehtäviä, joissa osallistumisen kynnyks on mahdollisimman matala ja joissa oppilaan on mahdollista onnistua ja kokea pätevyttä. Itsestään epävarmojen oppilaiden tukemisessa tärkeää on varmistaa, että ryhmittely tukee osallistumista ja että oppilas joutuu mahdollisimman vähän katseiden kohteeksi. Esim. erilaiset tehtäväpistetyömuodot toimivat usein hyvin.

Myös opettajan vuorovaikutustaidot ja ajan antaminen oppilaille on tärkeää.

Opettajan mielenkiinto oppilaiden asioista, henkilökohtaisista ominaisuuksista ja tavoitteista edistää kuulluksi ja nähdyksi tulemistä.

Kaikki edellä kuvatut toimenpiteet kuuluvat yleisen tuen piiriin. Osallistumisen haasteiden jatkuessa on syytä siirtyä tehostettuun tukeen, jolloin tuen muodot kirjataan pedagogisiin asiakirjoihin. Tällöin kannattaa selvittää myös mahdollisuudet koulunkäynnin ohjaajan tukeen ja hallinnolliseen eriyttämiseen; esim. ryhmittelyn muuttaminen voi auttaa ryhmän työskentelyilmapiiriin liittyvissä osallistumisen haasteissa. Kirjaaminen on tärkeää opettajan ja oppilaan oikeusturvan vuoksi, ja se auttaa myös oppilasarvioinnissa.

Osallistumattoman oppilaan kohdalla, joka kuitenkin tulee liikuntasaliin, on suuri kiusaus antaa tilanteen jatkua ilman toimenpiteitä ja tuen prosessien käynnistämistä. Etenkin, jos oppilas ei sivussa istuessaan häiritse muita. Oppilaan edun nimissä tilanteeseen tulisi kuitenkin puuttua, eikä tavoitteen mukaisesta toiminnasta sivussa olemista tulisi katsella viikko toisenensa jälkeen.

Muiden oppiaineiden läksyjen tekeminen liikuntasaliin näyttämöllä ei edistä liikunnallisen elämäntavan omaksumista tai anna valmiuksia löytää itselle sopivia ja mukavia liikuntamuotoja. Lenkkeily (tai monissa tapauksissa koulun takana tai lähikaupan tuulikaapissa notkuminen) ei kehitä motorisia taitoja monipuolisesti tai anna mahdollisuutta sosiaaliseen vuorovaikutukseen tai yhteisöllisyyden kokemukseen vertaistensa kanssa. Oppilas ei tällöin myöskään saa palautetta eikä monipuolista ja jatkuvaa arviointia omista liikuntataidoistaan, osallistumisestaan, toiminnastaan tai osaamisestaan eikä oppimisestaan.

Oppilaalla on mahdollisuus suorittaa liikunnan perusopetuksen yleinen oppimäärä kiitettävien arvosanoin, vaikka ei vamma tai sairauden takia pystyisi osallistumaan kaikkiin liikuntasisältöihin.

Osallistumattomuuteen voidaan ottaa myös toisenlainen näkökulma: perusteetomassa osallistumattomuudessa on kysymys lain vastaisesta toiminnasta. Perusopetuslain 35§ mukaisesti oppilaan on suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti.

Opettaja toimii virkavastuulla. Jos opettaja kehottaa oppilasta suorittamaan opetussuunnitelman tavoitteiden mukaisista tehtävää ja oppilas kieltäytyy, oppilas saattaa syyllistyä viranhaltijan vastustamiseen. Tästäkin syystä sivussa istumista ei ole syytä katsella kovin pitkään, vaan käynnistää tarvittavat tuen prosessit.

Voiko Liikuntaa tehdä itsenäisesti tai oppilaan vapauttaa kokonaan?

Joissakin harvoissa tapauksissa oppiaineen opiskelusta tilapäisesti vapauttaminen voi olla oppilaan edun mukainen toimenpide. Tällöin asiasta tehdään hallintopäätös. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi akuutti vakava sairastuminen tai vammautuminen tai, jos jonkin liikuntasällön harjoittelemisen on oppilaan terveydelle vaaraksi. Vapautuksen tulee kuitenkin aina olla tilapäinen ja mahdollisimman lyhytaikainen.

Kolmiportaisen tuen tukimuodot ovat niin laajat, että melkein kaikki liikuntasällöt ja -ympäristöt ovat sovellettavissa mille tahansa toimintakyvylle, jolloin hallintopäätöksellisiä, ehdottomia vapautuksia ei juuri tarvita.

Itsenäinen suorittaminen on perusopetuksessa mahdollista ainoastaan silloin, kun asiasta on tehty virallinen hallintopäätös perusopetuslain 18§ perusteella tai oppilalle tehdään erityisen tuen päätös yksilöllistetyllä oppimäärällä (PL 17§). Suurimmassa osassa oppimisen ja koulunkäynnin haasteita liikunnan suorittaminen kokonaan itsenäisesti ei ole tarpeen, eikä myöskään oppilaan edun mukaista.

Jos oppilaan vamma tai toimintarajotte estää joihinkin liikuntamuotoihin osallistumisen, se ei tarkoita, että koko tunti tai koko oppimäärä pitäisi suorittaa itsenäisesti. Nykytiedon mukaan myöskään ahdistushäiriössä ahdistusta aiheuttavien tilanteiden välttäminen kokonaan ei edistä paranemista, vaan voi pikemmin lisätä ahdistusta. Näin ollen myös mielenterveyden haasteiden kanssa kamppailevan

oppilaan on hyvä osallistua ainakin jossakin määrin myös yhteisille tunneille.

Yksilöllisen oppimäärän mukaisen HOJKS:n laatiminen ei siis tarkoita oppilaan siirtämistä sivuun liikuntatuntien ajaksi tai liikunnan suorittamista kokonaan yksin ilman opetusta ja valvontaa. Ohjaaja tai avustaja ei voi myöskään olla vastuussa oppilaan liikunnan opetuksesta, saati arvioinnista. HOJKS laaditaan aina oppilaan etujen ja toimintakyvyn mukaisesti; todella harvassa ovat ne oppilaat, joilta esimerkiksi liikunnan tavoitteet kokea yhteisöllisyyttä ja kehittää vuorovaikutustaitoja voitaisiin sivuuttaa kokonaan. On siis selvää, että myös henkilökohtaisilla sisällöillä, tavoitteilla ja arvioinnilla opiskelevat oppilaat pyritään pitämään osana omaa opetusryhmää siltä osin kuin se on mahdollista.

Tuen tarpeen ilmetessä sopivia ja hyviä tapoja toimia sekä liikuntamuotojen sovel-

luksia löytyy kysymällä, kuuntelemalla ja keskustelemalla oppilaan ja/tai hänen huoltajansa kanssa. Kaikki oppitunnit eivät aina ole mahdollisia tai tarkoitukseenmukaisia toteuttaa samoin kuin muulle ryhmälle; erillinen toiminta, kuten liikuntatunti fysioterapeutin tai koulu-PT:n kanssa, on joskus perusteltua. Tästä pitää olla kuitenkin laadittuna HOJKS, jolloin tukitoimet voivat olla jatkuvana osana oppiaineen opiskelua. HOJKS:aa laadittaessa oppilasta ja huoltajia on myös kuultu, jolloin kaikki osapuolet, etenkin oppilas itse, on tietoinen ja hyväksynyt erilaiset opetusjärjestelyt.

Kirjoittajat Anni Lindeman ja Ylma Pikkupeura työskentelevät yliopistonopettajina ja Terhi Huovinen on lehtori Liikuntateollisessa tiedekunnassa, Jyväskylän yliopistossa.

Opetuksen järjestäjän ja opettajan tulee luoda sellaiset mahdollisuudet, jolloin oppilas pystyy osoittamaan osaamisensa ja oppimisen- sa niiltä osin kuin on mahdollista, vaarantamatta oppilaan oikeutta opetukseen ja turvalliseen oppimisympäristöön.

Taulukko: Esimerkkejä liikunnalle ominaisista ohjauksen ja tuen tavoista

Oppimisen tuen tärkein ominaispiirre liikunnassa on sosiaalisten ja psyykkisten tekijöiden korostuminen. Taitavinkaan eriytetty tehtävä ei auta, jos oppilas ei uskalla edes yrittää.

Sosiaalinen toimintakyky	Psyykinen toimintakyky	Fyysinen toimintakyky
Ennakointi: mieti esim. ryhmittelyt, tehtävien järjestys ja tunnin rytmitys etukäteen	Pätevyuden kokemisen tukeminen: - Anna onnistua: suunnittele tehtäviä, joissa on mahdollisuus onnistua - Anna vastuuta: ikä- ja taitotasoisia vastuutehtäviä - Huomaa ja hyväksy: anna kiitosta pienistäkin onnistumisista	Tehtäväpistetyöskentely on toimiva tapa eriyttää tehtäviä ja lisätä fyysistä aktiivisuutta
Tavoitteellisuus: työskentelytavoitteen kertominen oppilaille selkeästi ja tavoitteen suunnassa palaute		Valinnan mahdollisuudet: anna oppilaan valita itselleen sopivia tehtäviä, suorituspaikkoja, välineitä jne.
Osallisuus: varmista, että jokainen oppilas pystyy osallistumaan mielekkäällä tavalla		Turvallisuus: missä opettajaa tarvitaan, mitkä suojavarusteet tarpeen, millainen väline tai suorituspaikka turvallisin
Huomaaminen: varmista, että jokainen oppilas tulee kuulluksi ja nähdyksi ja saa myönteistä palautetta toiminnastaan	Ymmärtämisen ja tarkkaavuuden tukeminen: - Selkeä oppimisympäristö - Rutiinit aloituksessa, lopetuksessa, tehtävästä toiseen siirtymisessä - Auta hahmottamaan oleellinen näyttämällä, kuvilla, välineillä - Varmista ymmärtäminen: "mitä pitää tehdä seuraavaksi?" - Anna myönteistä palautetta ja toimintaohjeita kieltojen sijasta	Havaitsemisen tukeminen: kehonhahmotusta auttaa esim. koskettaminen, tilan hahmotusta selkeä organisointi, värien käyttö
Puuttuminen: puutu kiusaamiseen ja syrjintään välittömästi, älä ohita "vitsejä"		Sopivat välineet: kiinnitä huomiota välineen kokoon, muotoon, väriin jne.
Yhdessä toimiminen: anna oppilaiden työskennellä turvallisissa, vaihtuvissa pienryhmissä. Varmista, ettei kukaan jää yksin.		Aikaa oppimiselle: suunnittele tunti niin, että samaa taitoa harjoitellaan monella tavalla. Pidä juomataukoja ja vaihtele tunnin intensiteettiä: välillä hiki päässä huhkien, välillä keskittyen

Lähde: Huovinen, T 2014. Ohjaus, eriyttäminen ja tuki liikunnassa vuosiluokilla 1–2, 3–6 ja 7–9. Opetushallitus. Luettavissa <https://www.oph.fi/ji/koulutus-ja-tutkinnot/ohjaus-eriyttaminen-ja-tuki-liikunnassa-vuosiluokilla-1-2-3-6-ja-7-9>